

KRIZOVÝ PLÁN K ŠIKANĚ

- je zpracován dle Metodického doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže MŠMT č.j.: 21291/2010-28 a Metodického pokynu MŠMT č.j. 22294/2013-1 k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních

- je součástí MPP

je umístěn v ředitelně, u metodika prevence a ve Školním poradenském pracovišti

- je realizována průběžně a dlouhodobě, její soustavný charakter je doplňován jednorázovými akcemi nebo tematickými bloky v hodinách a projekty realizaci škola zabezpečuje z vlastních zdrojů, personálních i materiálních; vítanou pomocí jsou například metodické materiály MŠMT, školských poradenských zařízení, OSPOD a neziskových organizací

trvale spolupracujeme s Mgr. Jiřím Sixtou

je třeba intenzivněji využívat existující internetové portály, např.:

www.minimalizacesikany.cz

www.internetporadna.cz

www.e-nebezpeci.cz

www.Horkalinka.cz

www.ochrance.cz

Vymezení pojmu šikana

- jakékoliv agresivní chování ze strany žáka/ů nebo skupině žáků či učitelů, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat, a které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně
- šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese

a) *přímá podoba šikany:* fyzické útoky, vydírání, loupeže, poškozování věcí, slovní útoky, pomluvy, vyhrožování, ponižování, sexuální obtěžování, urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zastrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, kybershikana prostřednictvím e-mailů, SMS zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.

b) *nepřímá podoba šikany* má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti

- je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá
 - agresor často k útoku využívá prostředníka, neútočí přímo
 - podoby: záměrná ignorace nebo izolování žáka či učitele, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy apod.
- verbální, fyzická, smíšená šikana

c) kyberšikana

- jedna z nejčastějších forem šikany
- může mít podobu například zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny
- ze své podstaty má oproti šikaně větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti (v prostředí internetu může být svědkem i útočníkem stejného chování i několik desítek tisíc lidí)
- u dětí školního věku bývá často doplňkem klasické přímé i nepřímé šikany; je proto důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou: pokud probíhá klasická šikana, je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak

d) škádlení nebo agrese

- hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná
- škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování, se za šikanování nepovažuje; jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho
- ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu
- jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany; přerůstá naopak v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezradně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací

e) tajnost

- většina obětí šikany a jejích svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit
- důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků
- je velice důležité se v prevenci specificky zaměřit na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany

Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence – snížení rozumových schopností, nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socio-ekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod. Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu etnicity (v ČR bývá v této souvislosti nejčastější anticiganismus), rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapci apod.), sexuální orientace (nejčastěji proti homosexuálům) apod.

Zkrácený popis stadií šikanování

Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj. První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor se dělají „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi „otloukánka“. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

1. stadium = Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

2. stadium = Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace ...

3. stadium (klíčový moment) = Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Svým způsobem platí „raději on, než já“.

4. stadium = Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám“. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

5. stadium = Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsou pro přehlednost označeni jako „otrokáři“ a „otroci“. Jedni mají

všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Základní cíle

- výchova ke zdravému životnímu stylu
- rozvoj a podpora sociálních kompetencí u žáků
- zavedení nových metod výuky, zapojení všech žáků do procesu výuky (snížení rizika vyčlenění některých žáků z kolektivu)
- rozvoj tvořivosti, samostatného uvažování, kritického myšlení a sociálních dovedností žáků
- vytvoření široké nabídky volnočasových aktivit jako prevence nudy nebo stresu
- zapojení témat souvisejících s prevencí SPJ do výuky ve všech vhodných předmětech
- podpora pozitivních vztahů mezi žáky vzájemně i mezi žáky a učiteli
- podpora solidarity, tolerance, sounáležitosti a rozvíjení vzájemného respektu
- uplatňování spolupráce mezi dětmi, žáky, učiteli a rodiči

Základní kompetence v rámci prevence SPJ a výchovy ke zdravému životnímu stylu

- sociální kompetence (orientace v sociálních vztazích, odpovědnost za své chování, uvědomění si důsledků svého jednání)
- komunikační dovednosti (schopnost řešit problémy, adekvátní reakce na stres a neúspěch, správné hodnocení životních hodnot a stanovení priorit v životě člověka)
- pěstování právního vědomí, mravních hodnot, tolerance a porozumění

Metody a formy práce

- vytvoření pozitivního sociálního klimatu ve škole, atmosféry důvěry, pohody a klidu, bez strachu z neúspěchu
- využití projektové výuky, kooperativní vyučování
- samostatná práce žáků
- využití kritického myšlení
- vést žáky ke schopnosti vyjádřit vhodně svůj názor, argumentovat, diskutovat o různých alternativách
- využití simulačních her - hraní rolí, navození reálné situace a zhodnocení nejrozumnějších způsobů jejího řešení

- brainstorming, diskuse
- nácvik verbální i neverbální komunikace

Možné příznaky šikanování

Přímé varovné signály

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným nebo pohrdavým tónem
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči
- stává se uzavřeným
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené
- zašpiněný nebo poškozený oděv
- stále postrádá nějaké věci
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit

Zvláště je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy.

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem

nechut' jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo); dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach
ztráta chuti k jídlu
dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem
dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu) usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. „Nechte mě!“
dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně
dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad
zmínky o možné sebevraždě
odmítá svěřit se s tím, co ho trápí
dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma kradе peníze
dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí
dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům
dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma
své zdravotní potíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
dítě se vyhýbá docházce do školy
dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku

Práva a povinnosti zakotvené ve ŠŘ:

- všem osobám je v prostorách školy zakázáno chovat se výše zmíněným způsobem
- všechny projevy šikanování jsou považovány za hrubé porušení šk. řádu
- všichni pracovníci školy jsou povinni věnovat takovému chování náležitou pozornost
- nikdo nemá právo druhému žádným způsobem ubližovat
- každý má právo požádat o pomoc

Jak předcházet šikaně

- škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena a odmítá násilí a zneužití moci v jakékoli podobě
- objeví-li se ve škole šikana, přistupuje k řešení včasné a otevřeně
- všichni pracovníci školy se podílejí na vytváření bezpečného prostředí a předcházení šikany
- ředitel školy pověří alespoň jednu osobu z řad pedagogických pracovníků specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. metodik prevence, výchovný poradce)
- škola nastaví konkrétní a srozumitelná pravidla v chování ve svém školním řádu, která budou specificky vztažena také k projevům šikany + pravidla pro používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů

- škola nastaví důsledky za porušení pravidel u žáků, přičemž je důležité, aby uměla rozlišovat závažnost porušení
- ve třídě jsou nastavena třídní pravidla, která nenahrazují ani nezdvojují školní řád
- škola usiluje o včasné odhalení šikany a za tímto účelem má nastavený funkční systém vzájemné komunikace mezi pedagogy o signálech, výskytu porušení pravidel, nebo jiných rizikových faktorech tak, aby byl pedagog vždy včas informován o tom, jaká atmosféra je v jeho třídě; současně má škola nastaven pravidelný monitoring varovných signálů výskytu šikany
- škola zajistí informovanost všech svých členů o tom, co je a co není šikánování, jak se zachovat ve chvíli, kdy je žák nebo pedagog ohrožován agresory, a kam se může obrátit o pomoc
- škola kontinuálně realizuje specifickou primární prevenci rizikového chování; škola má popsány konkrétní preventivní mechanismy, které používá k tomu, aby šikanu minimalizovala a měla ji pod kontrolou
- škola zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů v podobě dalšího vzdělávání
- škola zajišťuje pravidelnou realizaci třídnických hodin, které by měly žákům poskytnout bezpečný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole, kdy mohou mluvit o své spokojenosti ve škole, pocitu bezpečí, vztazích ve škole a ve třídě, učit se efektivně řešit konfliktní situace atd.

Škola má zmapovanou síť pomoci pro žáky i pedagogy ve svém regionu a navazuje s ní spolupráci (např. PPP, speciálně pedagogické centrum, středisko výchovné péče a neziskové organizace, orgán sociálně právní ochrany dětí, krizové centrum, zdravotnická zařízení, Policie ČR, případně další odborníci).

Základní postup v řešení šikany

- účinná intervence vyžaduje zkušenosti s fungováním skupinové dynamiky a vedením rozhovoru

etapy vývoje šikany:

1. stadium – mírná, převážně psychická forma násilí
 - odmítání, nekomunikace, pomluvy, intriky vůči některému, zpravidla neoblíbenému a nejméně vlivnému členu skupiny
2. stadium – subtilní fyzická agrese a ostrakizovaný žák slouží pro odreagování napětí skupiny
 - dochází ke stupňování manipulací
3. stadium – vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti
4. stadium – dojde k bodu zlomu, kdy se šikánování stane nepsaným zákonem a celá skupina se stává krutou
5. stadium – šikánování se stává skupinovým programem

- zásadní vyhodnocení závažnosti situace

po vyhodnocení závažnosti situace a dále v průběhu celého šetření škola musí zvažovat, zda je sama kompetentní šikanu šetřit a řešit nebo zdali požádá o pomoc zvenčí

ŠMP a VP by měli zvládnout řešení počáteční šikany (tj. 1., 2. a 3. stadium), kdy ještě nalezneme vhodné svědky a žáky ochotné spolupracovat

při vyšetřování a řešení pokročilé šikany se škola obrátí na externí odborníky na šikanu, kteří jsou vybaveni pro řešení třetího, ale i čtvrtého a pátého stadia

jeden typ pokročilé šikany – *výbuch skupinového násilí*, tzv. školní lynč, je výjimkou – zde nelze čekat na odborníka, oběti hrozí těžké poškození zdraví; každá škola musí mít krizový plán obsahující předem promyšlené kroky, role a úkoly členů týmu při řešení klademe důraz na skutečnost, že žák, který je obětí šikany, není jejím viníkem a neměl by tedy být důsledky řešení znevýhodněn

po celou dobu řešení škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí

součástí řešení pak musí být vždy nastavení ozdravných mechanismů pro všechny, kteří se šikany účastnili, a dále pro celou skupinu (třídu); pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem

doporučuje se dále pracovat s agresorem i s obětí šikany, v případě potřeby doporučit zákonnému zástupci péči dítěte v PPP, středisku výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů

škola eviduje projevy šikany a dále reviduje preventivní postupy, bezpečnostní a krizové plány a nastaví taková opatření, aby bránila návratu rizikového chování

při řešení by se škola měla vyvarovat těchto nevhodných postupů:

- přehlížení, bagatelizování agresivního nebo násilného chování
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“
- nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli nebo se veřejně ihned na místě omlouvali
- vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky, vedení rozhovorů žáků zapojených do šikany společně
- nedostatečného vyhodnocení závažnosti problému a z toho plynoucí volby neadekvátních postupů nebo nepřiměřeného trestu
- emotivního řešení problému
- agresivního řešení problému
- příliš autoritativního řešení, což může vést spíše ke zhoršení situace, případně ke skrytějším formám šikany, nebo i k jinému rizikovému jednání
- předjímání recidivy útočníka
- řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií
- automatického obviňování oběti
- vyhýbání se problematickým aktivitám jako zdrojům budoucí šikany

Odpovědnost rodičů a komunikace školy s rodiči

- rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj
- škola informuje na začátku školního roku rodiče o programu proti šikanování
- pokud přijdou rodiče žádat o pomoc ohledně šikany, pedagogičtí pracovníci rodiče v klidu vyslechnou, aktivně naslouchají a nepoučují je
- škola nezve rodiče protagonistů šikany do školy, když ještě šikana není vyšetřena
- rozhovor s rodiči oběti probíhá individuálně; u počáteční šikany, která se dá vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření; - úkolem je rodiče informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních
- vážnou chybou je neinformování rodičů o řešení šikany, nepřipravená třídní schůzka a opakované řešení šikany s rodiči

- u počáteční šikany stačí podat informaci na pravidelné schůzce, u pokročilé šikany je nutno svolat schůzku mimořádnou; vždy je důležité, aby byl na schůzce přítomný školou pověřený a vyškolený pedagog pro prevenci a řešení šikany (případně i externí odborník)
 - zachovat taktní přístup a důvěrnost informací
 - doporučit rodičům možnost porady s psychologem
 - zpřístupnit informace pro rodiče o varovných příznacích šikanování a kontaktech při vyhledávání pomoci na webových stránkách školy a na informační nástěnce v patře školy

Plán a postupy řešení šikanování + výchovná opatření

Jestliže je pedagog informován o podezření na šikanu, zahájí okamžitě vyšetřování, spolupracuje s metodikem prevence a výchovným poradcem, informuje ředitele školy. Všichni pedagogové byli seznámeni se základními postupy při vyšetřování šikany.

Třídní učitel spolu s metodikem prevence vždy informuje rodiče o výsledcích vyšetřování šikany. Navrhne pedagogické radě potrestání agresorů.

V případě, že škola není schopna řešit šikanu vlastními silami, obrátí se na specializované instituce (PPP, středisko výchovné péče oddělení péče o rodinu dětský psycholog aj.) a Policii ČR.

Základní kroky k řešení šikany

a) řešení počáteční šikany

1. Pozorovat chování žáků a atmosféru ve třídě, odhadnout závažnost.

Oznámit své podezření vedení školy a MP a domluvit se na jednotném postupu.

Zjistit informace od obětí i spolužáků, pořídit zápis.

Najít vhodné svědky.

Provést individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (ne oběti s agresorem).

Chránit oběti šikany.

Provést rozhovor s agresory, případně konfrontaci mezi nimi, pořídit zápis.

Informovat rodiče obětí i agresora.

Informovat zřizovatele.

Řešit problém v pedagogické radě.

Rozebrat situaci se třídou, dále sledovat a pracovat se vztahy.

Informovat zákonného zástupce obětí šikanování o možnostech odborné pomoci při řešení vzniklé situace, nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského zařízení.

Výchovná opatření pro agresory:

- pokárání, napomenutí, důtka TU, důtka ŘŠ

- snížení známky z chování

- doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení SVP pro děti a mládež nebo v obdobných organizacích

V mimořádných případech:

- doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP,

případně DÚ

- podání návrhu OSPOD k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v DÚ

- vyrozumění Policie ČR

b) řešení pokročilé šikany

1. Překonat šok, odhadnout závažnost a formu šikany.

Bezprostředně zachránit oběť, zastavit násilí.

Zabránit domluvě agresorů na křivé výpovědi.

Pokračovat v pomoci a podpoře oběti, popřípadě přivolat lékaře.

Nahlásit situaci vedení školy, MP. Domluvit se na spolupráci pedagogických pracovníků při vyšetřování.

Oznámit situaci Policii ČR, OSPOD, požádat je o pomoc při řešení šikany.

Informovat rodiče oběti i agresora.

Zahájit vlastní vyšetřování.

Informovat zřizovatele.

Navázat kontakt se specialistou na šikanování – Mgr. Jiří Sixta, tel.: 607557296.

Řešit problém v pedagogické radě.

Rozebrat situaci se třídou, dále sledovat a pracovat se vztahy.

Informovat zákonného zástupce oběti šikanování o možnostech odborné pomoci při řešení takové situace, nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského zařízení.

Výchovná opatření pro agresory:

- napomenutí, důtka TU, důtka ŘŠ

- snížení známky z chování

- doporučení rodičům oběti i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení SVP pro děti a mládež nebo v obdobných organizacích

V mimořádných případech:

- doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP,

případně DÚ

- podání návrhu OSPOD k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v DÚ

- individuální výchovný plán pro agresora

Ochrana dětí před šikanou v předškolním vzdělávání

– v mateřské škole se již mohou objevovat prvky šikany a spíše její zárodečná stadia po odborném a bezpečném rozkrytí šikany pedagog zvolí podle situace vhodný způsob nápravy, např.:

- ° rozhovor s dítětem, které ubližuje – pedagog využije opatření, která v MŠ fungují

- ° zavedení ochranného režimu oběti – v počátku pro jistotu MŠ nastaví přísnější dozor, není dobré konfrontovat agresora s obětí

- ° práce se skupinou – MŠ využije intervenční program, v němž žáci získávají žádoucí vzory chování a zároveň se mohou „dotknout“ pocitů toho, komu je ubližováno

- ° rozhovor se zákonnými zástupci dítěte agresora – proběhne až tehdy, když je situace

zmapovaná; důležitá je maximální snaha získat je pro spolupráci; nejbezpečnější je, když rozhovor provede pracovník MŠ; rozhovor rodičů oběti s rodiči agresora je velmi rizikový

- škola může zvolit i kombinaci výše uvedených metod
- škola zjišťuje podporu a rozvoj pro své pedagogy v podobě kontinuálního plánu dalšího vzdělávání

Šikana zaměřená na učitele

Jak předcházet a jak ji řešit

- šikana zaměřená na učitele ze strany žáků je problém týkající se všech členů školy, neměla by být proto v žádném případě považována za individuální záležitost konkrétního pedagoga, kterou by si měl vyřešit sám; odpovědnost za prevenci a řešení šikany nese vedení školy, potažmo také zřizovatel

šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel x žák) a žák se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele

tato šikana se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, ale může se odehrávat i v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru

šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog; škola vytvoří bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni agresivní chování s cílem ublížit učiteli ze strany vedení (bossing), kolegů (mobbing), podřízených kolegů (staffing), nebo šikana ze strany zákonných zástupců postrádá aspekt rizikového chování žáků, proto není předmětem tohoto rizikového plánu; tyto formy šikany patří do pracovněprávní problematiky a postupy řešení vymezuje zákoník práce specifika pro prevenci šikany zaměřené na učitele:

- prevence stojí na celoškolním přístupu, který akcentuje dobré sociální klima
- vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů
- škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno
- pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě, pracuje s pravidly v chování, vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, vyhýbá se konfrontačního tónu
- pedagog posiluje zapojení žáků do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků
- očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků
- nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost
- všímá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje

- ° problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy
- ° všímá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je

Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele

Je důležité respektovat tyto zásady:

- Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Škola zajistí bezpečí pro pedagoga a řeší vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy. V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky si pedagog pro sebe zajistí bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě, vyžaduje-li to situace.

Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Pedagog si dovolí čas na zpracování šoku, neobviňuje se, vyhledá si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitoruje u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později a případně vyhledá pro sebe odbornou pomoc.

Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení.

Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence).

Škola po takové situaci reviduje mechanismy a postupy, aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu.

V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce.

Právní odpovědnost školy

Škola má odpovědnost za žáky a je povinna vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

Škola odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.

Ředitel školy nese odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance.

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech:

- Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.

Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. Situace ohrožení dítěte přitom musí trvat po takovou

dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte.

OSPOD vstupuje do řešení těch případů agresivního chování dítěte ve škole, v nichž jsou tyto projevy pouze sekundárním důsledkem nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny a v nichž je třeba dítěti a jeho rodině zprostředkovat a zajistit odpovídající pomoc a podporu. Základními nástroji práce OSPOD je vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a individuální plánování koordinované intervence.

Dalším významným nástrojem OSPOD jsou případové konference, tj. případová setkání těch osob, které mohou dítěti a jeho rodině poskytnout odpovídající pomoc a podporu. Případová konference je nástrojem případové práce, což determinuje pravidla, která je třeba v jejím rámci respektovat. Vymezení okruhu zúčastněných osob je plně v kompetenci sociálního pracovníka, který bude vycházet z předmětu případové konference. Zástupce školy může být na případovou konferenci přizván a je ze zákona vázán zachováváním mlčenlivosti.

Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství. Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou na Policii ČR, specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR. Vyrozměnění obdrží do jednoho měsíce od podání oznámení. Oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte.

Trestně-právní hledisko šikany

- Šikana sama o sobě není v zákoně definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto ale může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů. Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek dle zákona č. 200/1990 Sb. Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let.

Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty trestných činů (např.: Těžké ublížení na zdraví, Omezování osobní svobody, Loupež, Vydírání, Znásilnění, Pohlavní zneužití, Šíření pornografie, Poškození cizí věci, Nebezpečné pronásledování atd.).

Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob atd.

Kyberšikana není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu trestných činů.

Trestní odpovědnost má osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění. V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném. I když dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu být dle zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě.

Škola má povinnost přezkázat a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Neoznámením trestného činu se sama vystavuje

trestnímu postihu.

Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti presumpci nevinny.

Podávání podnětů, stížností a oznámení

- Pro zajištění otevřené komunikace škola stanoví jasný a jednoznačný postup pro příjem podnětů a stížností ze strany zaměstnanců, žáků a zákonných zástupců. A to i anonymně. Takový postup jasně deklaruje:

- * kam a jak podnět či stížnost podat

- * jak bude s podnětem či stížností naloženo – kde, kdy a jakým způsobem

- * jak postupovat v případě nespokojenosti s vypořádáním.

- V případech podezření nebo již prokazatelných projevů šikany, které nejsou bezodkladně a uspokojivě řešeny v pravomoci pedagogických pracovníků včetně ŠMP či VP, je nutné se obrátit na zřizovatele školy nebo podat stížnost nebo oznámení České školní inspekci. Stížnost nebo oznámení podané písemně, osobně nebo v elektronické podobě se přijímají na všech pracovištích ČŠI. V případě, že stěžovatel požádá o utajení své totožnosti, zaručuje ČŠI anonymitu při prošetřování. Je však důležité, aby ve stížnosti byly popsány všechny podstatné okolnosti, včetně identifikace školy.

Stížnost nebo oznámení je možné adresovat příslušnému inspektorátu ČŠI i na ústředí, tzn. na adresu: Fráni Šrámka 37, 150 21 Praha 5, resp. elektronicky na adresu posta@csicr.cz. Současně je možné stížnost podávat školskému ombudsmanovi (ombudsman@msmt.cz), veřejnému ochránci práv (podatelna@ochrance.cz) a na příslušné státní zastupitelství. V případě, že stížnost či oznámení zasahuje oblast pracovně-právních vztahů, je možné se obrátit na příslušný inspektorát práce. Další možností je pak řešení sporu podáním žaloby na ochranu osobnosti nebo pomocí antidiskriminačního zákona u soudu.

- Řešení situací komplikovaného chování žáků je zveřejněno na webových stránkách MŠMT:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/vyuziti-pravnich-opatreni-pri-re-seni-problemoveho-chovani>.

Podrobnější informace k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách jsou rovněž zveřejněny na webových stránkách MŠMT: <http://www.msmt.cz/file/37239/>

Spolupráce s organizacemi

Mgr. Kateřina Dobrinič, PPP Králův Dvůr, 739065482,

PPP Králův Dvůr, kraluvdvur@pppsk.cz

krajská školská koordinátorka prevence: Mgr. Pavla Hemerková, 257280540,

hmerkova@kr-s.cz

specialista na šikanování Mgr. Jiří Sixta (607557296)

PPP Králův Dvůr (311637119, pppkraluvdvur@cbbox.cz)
preventivní informační skupiny Policie ČR Beroun (974872207)
Sponte Králův Dvůr (311636282)

Vybrané kontakty

– Dětské krizové centrum, V Zápolí 1250, Praha 4
Projekt Národního centra bezpečnějšího internetu pod záštitou MŠMT, zvýšení online bezpečnosti pro žáky, pedagogy i školy (www.esafetylabel.eu)
bezplatné sociálně-právní poradenství ženám ohroženým domácím násilím (www.profem.cz)
krizové poradenství 24 hodin denně (www.linkabezpeci.cz, www.ewamaproblem.cz)
rodičovská krizová linka, výchovné poradenství pedagogům MŠ, ZŠ, SŠ (mobil: 606021021, tel.: 840111234)
informace o rizikách, která na internetu hrozí dětem, řešení obtěžování pomocí mobilů, komunikačních médií a sítí (www.pomoconline.cz)
bezplatná a anonymní unikátní služba dostupná nepřetržitě 24 hodin v celé ČR (linka 116111)
bezplatné právní poradenství pro oběti kyberšikany (pondělí 12.00 – 18.00, tel.: 774433077 nebo kyber.sikana@profem.cz)

Vypracovala: Renata Kulhavá